

פרשת בראשית

ברכת הנר במצואי שבת

"ויאמר אלוקים יahi אOR ויהי אOR. וירא אלוקים את האOR כי טוב ויבדל אלוקים
בין האOR ובין החשך" (בראשית א, ג-ד)

במדרש תנומא (פרשת ויגש ס"ו) מובא: ילמדנו רビינו אמרתי מברכין על הנר במצואי שבת, כך שננו רבותינו אין מברכין על הנר עד שיאותו לאורו (פירוש – שני מאורו), ומניין למדוח? מן הקב"ה שנאמר (בראשית א, ד) "זירא אלhim את האOR כי טוב" ואחר כך "זיבדר אלhim בין האOR ובין החשך" (הינו שאחר "ראית" האOR הייתה "הבדלה"), ר' זעירא בר אבחו אמר מכאן שמברכין על הנר במצואי שבת משיאותו לאורו.

ועיין בבראשית רביה (פרשה יא) ר"ש בר יהודה איש כפר עכו אומר משום ר' שמעון אף על פי שנתקללו המאורות מערב שבת, אבל לא לkon עד מזיאי שבת, וכו'. כיוון שהשכעה החמה במצואי שבת התחילה החושך ממשמש וכאונתידרא אדם הרaszון, וכו', מה עשה הקב"ה? זימן לו שני רעפים (אבניים), והקישן זה להזעיא מהן אור ובירך עליה, מה בירך עליה? "בורא מאורי האש", אתייא כשמואל דאמר שמואל מפני מה מברכין על האOR במצואי שבת, מפני שהיא תחילת בריתות ר' חונא בשם רב ורבי אבחו בשם רבי יוחנן אמר אף מזיאי יום הכיפורים מברכין עליו, מפני שבשבת האOR כל אותו היום.

בדין ברכת הנר בהבדלה במצואי שבת יש לברר מה הטעם והמקור לזה, מהו הפירוש "אין מברכין על הנר עד שיאותו לאורו", ונפקא מינה לה לענין מה שאין מבידילין בברח חנוכה, האם צריך ליהנות ממש מאור הנר או שמא צריך שהוא רק את היכולת ליהנות, מהו טעם ומקור המנהג להסתכל בציפורנים בשעת ההבדלה, האם צריך להסתכל רק על ציפורני יד אחת או על שתי הידיים, האם מותר לקנות לאור הנר במצואי שבת קודם שיברך ברכת מאורי האש, מהו חוב סומה בברכת הנר, ומהו הטעם בברכה על אבוקה בדוקא.

הקדמה לברכת הנר

דיעה באדם הראשון מעין דוגמא של מעלה

בגמרא בפסחים נד, א מובא שמברכין על

והביא שני אבניים וטחנן זו בו ויצא מהן אור.

ובפרקוי דר' אליעזר (פרק כי) מובא: דברין

השימושות של שבת היה אדם

האור של אש, ובמצואי שבת נתן הקב"ה

ההבדלה, שהיא תלולה בשכל וביכולת ההבחנה הדקה ביותר, בין הקודש לחול. הברכה היא בורא "מאורי" האש ולא "מאור" האש והטעם אמרו בגמרה בברכות נב, במשום שיש כמה מיני אור באש, וככפי שביאר רשי שם: שלhalbת אדומאה, ולבנה, וירקוקות. עוד מובא שם בגמרה דאמירין "בורא" ולא "ברא" שכן לשון הכתוב "יוצר אור ובורא חשך".

היב ח כתוב שם אמר "מאור האש" לא יצא. וכותב העורך השולחן (ס"ר רצח סע"י ה') שלffi זה הוא הדין אם אמר "ברא" מפני שינוי ממוצע שטבעו חכמים, אמנים לפי מה שכותב (בסי' קסז) אם אמר רק הענין יצא, שהרי מבואר שאם אמר במקומות ברכת המוציא "בריך רחמנא" יצא עיי"ש, וכן גם כאן אם אמר "ברא" יצא, אך "במאור" לא יצא דוחו בעין דבר שקרים דמשמעו שברא רק מאור אחד, ובאמת יש הרבה מאורות.

תחילת ברייאתו של האש במושאי שבת
הנה כפי שהובא שמוציא שבת היה תחילת ברייאתו של האש, لكن מברכין עליו במושאי שבת, ועוד שהיה אסור בכל יום השבת ועכשו הותר.

ועל הטעם השני כתוב בעורך השולחן (או"ח סי' רצ"ו סעיף ב') אין לשאול למה אין מברכין על שארי דברים שנבראו, דשאני נר שנאסר בשבת והוא כאילו מתחדר עתה, ככלומר אף על גב דעתך טעם הברכה במוציא שבת על הנר הוא משום דתחלת ברייאתו הוא, ורק במוציאי يوم הכיפורים הוא הטעם מפני שבכל היום היה אסור בו, וכן

הראשון יושב ומהרhar בלבו ואומר אווי לי שמא יבא הנחש שהטעה אותו בערב שבת, נשתלח לו עמוד של אש להאריך לו ולשמרו מכל רע, ראה אדם עמוד של אש ושם בלבו ואמר עכשו אני יודע שהמקום עמי ופשט ידיו לאור האש וברך "borai maori hash".

עוד מובא שם: כשהרחיק ידיו מה האש אמר אדם, עכשו אני יודיע שנبدل יום הקדש מיום החול שאין להבעיר אש בשבת ובאותה שעה אמר "ברוך המבדיל בין קדש לחול".

ובספר כלבו (סימן מא) הביא, לפי שהיה תחילת ברייאתו במושאי שבת מברכין עליו במושאי שבת, ועוד היה אסור בכל יום השבת ועכשו הותר. וכן נגנו להסתכל באור שעל הידיים לפי שהחכמים מכירין בהן מזל האדם וטובות הראות לבוא לו, והר"ם כשלא אכל על שלחנו היה מבדיל מעומד ונוטל הדרס בימיינו ומברך עליו, ונוטל אבוקה בידו אפילו יש לו נר אחר כדאמרין אבוקה להבדלה מצוה מן המובהר, עיי"ש.

בכף החיים (או"ח סי' רצ"ו אות ג') הביא מדברי הרשב"ץ שבסדר הברכות בהבדלה, אנו עוסקים מן החוש המגושים אל החוש הרוחני. תחילת מברכיהם על היין שהטעם הוא חוש גשמי, שאינו חש אלא אם המאכל נוגע בפיו. אחר כך עוסקים לחוש הריח שמסוגל להריח גם דבר שאינו בא מגע ממשי עם הגוף. לאחר מכן מברכיהם על האור, שחוש הראייה דק יותר, ומסוגל לראות למרחק רב. לבסוף מברכים על

ד hei נוהגים). ומסיק שם, שבמצואי שבת מברך על האור היוצא מן העצים וממן האבנים, והוא משומש לחיבור הברכה הוא על תחלה בריתו. אבל במצואי יום הכיפורים, ופירש"י (שם ד"ה באור שבת) דההיא ברכה דמצואי יום הכיפורים משומש לדבר חידוש הוא שלא נהנה מן אור היום, והוא להורות שיום זה היה קדוש יותר מאשר ימים טובים ונאסר להבעיר בו אש ועתה הותר, והויא האש דבר חידוש ומברכין עליו. וזה לא שירך אלא באור שבת, והיינו באש שהייה בעולם ביום הכיפורים בשעת שבתיה, ופסקה הנאהה ממנה בו ביום, ועכשו הותר לו. מה ש אין כן באור שלא היה בעולם ביום הכיפורים.

ולעומת יום הכיפורים, בשבת הברכה הוא על אור שיצא עבשו, כיוון טעם הברכה במצואי שבת אין אלא לזכר שנברא האור במצואי שבת, ש אדם הראשון הקיש האבנים במצואי שבת זה בזה והוציא אש מהן, لكن יתכן לומר מסברא ולא להלכה דעתלי יש לברך על אש כזו שהוציאו עכשו במצואי שבת, ודלא כנור של מוצאי יום הכיפורים שמחוויב רק בנר שבת. ועיין בזה בש"ע או"ח סי' תרכ"ד ובמשנה ברורה שם. ונמצא שחייב נר של מוצאי שבת וחיב נר של יום הכיפורים, הם שני חיבוי ברכה נפרדים, כי המחייבים הם מטעמים נפרדים.

גדר ברכת הנר

ברכת הנר נתקינה לזכר שנברא האור במצואי שבת, ומברכים בדרך שمبرכין לזכר ליצירה ראשונה על החמה בתקופתה כשהיא בתחלת הווייתה. ויש מן

ביום הכיפורים בעין דוקא אור שבת (כמו שmoboa בס"י תרכד), ובשבת לא בעין אור שבת, מכל מקום גם טעם זה יש בשבת,ומי גרע שבת מיום הכיפורים והרי גם בשבת היה אסור בו ושבת חמירא מיום הכיפורים דשבת הוא בסקללה ויום הכיפורים הוא בכרת, אלא דהכי קאמירין דבשבת אין ציריך אור שבת משומש הטעם דתחלת בריתו הוא, אבל מכל מקום, גם טעם זה יש, ולכך תקנו ברכה על זה ולא על שאר דברים המתחדשים.

תירוץ נוספים הביא העורך השולחן שם: דאין זה שאלה כלל, דכאן אנו מברכים על חידושו מפני שאנו נהנים מאורו, מידיו דהוה אoor המשמש שאנו מברכים בכל יום "יוצר המאורות", אבל על שאר דברים שנתחדשו לא שירך ברכה, ואדרבא התוס' בפסחים (גג, ב ד"ה אין) הוכיח למה אין מברכין בכלל שעיה שננה מהאור דהא אסור ליהנות מהעולם הזה بلا ברכה, ותירצו דזהו כשהגופך נהנה ולא הנאה העין בלבד, וזה שمبرכין על המשמש מפני שמתחדר בכל יום עיי"ש. מיהו על כל פנים הא יש הנאה בזה ואין זה דמיון לשאר דברים שנבראו, והגמ' דמכל מה שברא הקב"ה בעולמו יש הנאה לאדם מיהו אין דמיון להנאה האור שהנהה באותה רגע שמודליקין אותה.

טעם ברכת האור במצואי שבת ובמצואי יום הכיפורים

והנה כפי שהסבירו בגמרא בפסחים נד, אמר ר' בנימין בר יפת אמר רבנן יוחנן מברכין על האור בין במצואי שבת לבין במצואי יום הכיפורים, וכן עמא דבר (היינו

MBERCIN ULIO, VMAI "UD SHIOTRO", UD SHIYAH A
AURO RAO LIHNOT MMONO LEUMODIM SMOK LO,
VAZ MBERCIM ULIY AFILU HIRHOKEIM MMONO,
VBLBD SHIRAOHO), VEN AMER RB ASHI: BIRHOKE
MKOM SHENENO, VMDOBAR BMSHANTINO BMEI SHUMOD
RHOK MOHNER, VAF CSHUMOD RHOK MHANER YCOL
LBRCR AM HUMODIM KROB YCOLIM LHSHTMOS
LAURO. MBOAR BSHITAH RB YHODA SHHTANI
"AIN MBERCIN UL HNR UD SHIOTRO MAURO"
MCHIV LHSHTMOS BN'R SHIS BO CH LIHNOT
HUMODIM KROB AR MOTER LBRCR MRHOK.

VRBA AMER: YATO MASH (VHINNO SHANIN LBRCR
UL HNR ALLA AM UMOD KROB LN'R DIO
CDI SHIHNA MAURO HNR). VCMHA (RSI): VCMHA
HOA CRIK LHHOT BSMOK? AMER ULALA: CDI
SHICIR BIN AISER LFONDIUN (SHHN SHTI MTEBUOT
SHONIM), HOKIA AMER: CDI SHICIR BIN MLZOIMA
SHL TBRIYA MLMLOZMA SHL CFORI (SHHN SHNI
MSKLOTH SHONIM).

VMBOAR BSHITAH RB A SHHTANI "AIN MBERCIN
UL AO" MCHIV HMBRCR LMUD
MSFPIK KROB LN'R CDI SHHOA UZMO YCOL
LHNOT MAURO. VUIN BRBNYO YONA SHMPFRSH
CHILOK BIN SHITOT ULLA HOKIA.

VBMASHR HGMRA SHM MOABA: RB YHODA
MBRCR ADVI ADA DILIA (RSI):
RB YHODA HIIA MBRCR UL AO SHBBVTA ADA
DILIA, RHOK MBITUO HIIA, RB YHODA LTEMIA
DLA BEU SMOK). RBA MBRCR ADVI GORIA BR
HMA (RSI): SMOK LBITHO HIIA, RBA LTEMIA
DAMER SMOK BEUNIN). ABVI MBRCR ADVI BR
ABVOA.

VCHIDOSHI HRSB"A (BGM) BBRCHOT NG, B
CTB, DANAN CRBA KIYMA LN

HRAOSHONIM SHMPFRSHIM SHUIKR GDRA HOA
CBRCAT YOZER HMAORT, VSHTIHAN BRCOT
HSBH UL MUSAH BRAASHI, SCHSHM SHAR
HIOU BMMAORT CR OR HILLAH BMMAOR HASH,
VBDIN HIIA SHNBRCR BCYL LILLA, ALLA SBCHOL
LA PSK TSHMISHA SHL ASH VORAH AF BIM,

VLCKN AIIN LBRCR BCYL LILLA.

ALLM, YSH SCHTBOT SHUTUM BRCAT HNR HIIA
UL HNNAH LAURO, SCHBCL HSHTB
NASSRA VUCSHIO HORTRA, VBRCA ZO SHBMOZAI
SHBT POUTRAT AT BCYL HSBU, LPI SHANIN HPSK
LHNNAH ZO, SCHL HIOU HOA CRIR LAFOT
VLBSL BASH VLTHTCHM BNGDA, VLCKN AIIN
ADM MSICH DUTU MMNA.

MZANNO G, SHITOT BGDR BRCAT HNR BMZOZAI
SHBT, A. ZCR BULMMA SHNBRCR HASH
BMZOZAI SHBT, B. BRCAT HSHTB UL MUSAH
BRAASHI, G. BRCAT HNNAH UL AO HNR.

AIN MBERCIN UL HNR UD SHIOTRO LAURO
BRAASHI HUNIN YSH LHKRIM BMA SHNHLKO
BGM, AM CRIBIM LUMOD SMOK
LN'R HBBDLA CDI LBRCR ULIO, AO SHGIV BOA
SHAR HNR RAO HOA LHNOT AT HUMODIM
BSMOK LO, VAO MOTER AF LUMOD BIRHOKE
MKOM VLBCR VBLBD SHIRAOHO.

BMSHNA BBRCHOT NA, B MOABA DAIN MBERCIN
UL HNR UD SHIOTRO LAURO. VBGMI
(SHM NG, B) NCHLKU AMORAIM BBIAOR HHTANI
SHL "UD SHIOTRO LAURO", AMER RB YHODA
AMER RB: LA YATO YATO MASH (VHINNO MMASH),
COVNT HMSHNA LZMR SHHMBRCIM YHNO MMASH,
ALLA CL SHAILO UMOD BKROB VMSHTMOS
LAURO, VAFILU BIRHOKE MKOM (VPIRSH RSI)
D"HA LA YATO MASH: SHAFILU LA NHNA MMNA

ומבוואר בדברי המשנה ברורה שושאני הבדלה צרייכים לראות את אור הנר.ומי שעומד רוחק צריך להתקרב עד כדי שיווכל להנות מאורו,ומי ששמע את הבדלה ולא ראה את אור הנר,יצא ידי חובת הבדלה ולא קיים את מצות הנר. וראה בשמיירת שבת כהכלתה (פרק סא הערה טב) שהעיר על המשנה ברורה מכל מקום כיון שהברכה היא זכר ליצירה,אפשר דכמו שהבדיל מברך על הocus וرك הוא שותה בעצמו,כך צריך להודות לה' במצואי שבת זכר ליצירת האור שהיתה אז,על ידי הנר שעשו להאיר, וכולם יוצאים בך אף על גב שהם אינם נהנים מהאור,הואיל ואין זה ברכת הנהנין, שהרי מותר ליהנות מן האור גם קודם שمبرכים, ואף דודאי יש לחלק מהא דמועילה שתיתה המברך מכל מקום יש מקום לדון גם בזה,داولי סגי بما שהמברך נהנה מן האור.

אך למעשה כתוב בשמיירת שבת כהכלתה (שם סע' ב') שמצויה שכל אחד יהנה בעצמו מאור הנר, ולא יסמוד על מה שהבדיל נהנה ממנו, והוסיף (שם סע' לג) שמה שאמרו "אין מברכים על הנר עד שיאותו לאורו", היינו שהייה סמוך לו ב כדי שיווכל להכיר ולהבדיל בין מطبع למطبع, וכן לא יברך על הנר אם אין עמוד קרוב אליו. ואם אין עמוד קרוב אל הנר, ועיקר הנאותו היא מאור החשמל שבחדיר, לכתיחילה יקפיד לבכותו כדי שיוכל ליהנות מנג הבדלה, או שיכoon לא עצת בברכת הנר של המבדיל (וגם לא עינה "אמן" על ברכתו) ולאחר גמר ברכות המבדיל יברך לעצמו על נר הבדלה ויהנה מן האור, או

וכעלא וחזקה נמי דפרשוי ויאותו ממש לאור בעין, ופשטה דעתניתין נמי הבי משמע דקתי "עד שיאותו לאורו".

ועיין בראביה (ח"א בברכות סימן קמא) שכתב במאש אין מברכים על הנר עד שיאותו לאורו, שהלכata הרבה דאמר יאותו לאורו ממש שיראה השלחת וישתמש.

ובגדר ראיית הנר במצואי שבת, בירושלמי בברכות (פרק ח ה') כתוב: אין מברכין על הנר עד שיאותו לאורו, רב יהודה בשם שמואל כדי שהיה נשיט טוות לאורו. אמר רבי יוחנן כדי שתהא עיננו רואה מה בכוס ומה בקערה. אמר רב חיננא כדי שיהא יודע להבחן בין מطبع למطبع, וכו'.

שיטת הפסוקים לעניין אין מברכין על הנר עד שיאותו לאורו

בשולחן ערוך (אורח חיים סימן רצח סעיף ד') פסק להלכה בשיטת רבא בוגמרא, שאין מברכין על הנר עד שיאותו לאורו, דהיינו שהייה סמוך לו כדי שיוכל להכיר בין מطبع מדינה זו למطبع מדינה אחרת.

ועיין במשנה ברורה (שם ס"ק יב) שכתב דאפילו אם הוא עומד חזץ בבית, כל שהאור גדול שיוכל להכיר במקומות שעומדים מקרי דבר זה נהנה לאורה ויכול לברך. ומה שצרייך שיוכל להכיר בין מطبع למطبع, כתוב שם (ס"ק יג) דעת רבך אם הוא יוציא בברכת הבדלה מארחים ורוצה לצאת גם באש כשיעור זה, כדי שהיא יוכל לצאת גם בברכת בורא מאורי האש, יקרוב עצמו אצל האש כשיעור זה, כדי שהיא יוכל לצאת גם

borai ma'ori ha'ash am yesh lo, v'ain tsrik lechzor achri. v'hani mil'i b'mozai shabat, abel b'mozai yom ha'kippurim yesh amorim sh'machzor achri. v'ha'giga ha'rem'a: mi she'an lo cos lehberil, casro'ah ha'ash m'barak uli, v'en habshimim (tor).

v'en catav b'mishna berura (siman rachah s'k g') d'ain tsrik lechzor achri ner ha'bdalah, b'yon shain m'berc'in ala loz'cher shnuba'a ha'or b'mozai shabat, u'l ken yochal lebruk ul hocos b'mozai shabat, u'l ken yochal lebruk ul ha'or ap'ilo b'la ner, v'mati sh'izdman lo achor k' shir'ah ash v'ihuna la'or yibrak borai ma'ori ha'ash, v'ak doruk b'li m'ozai shabat v'la yotter deuber zmano.

מצוה להסתכל בצדפוני

בתשובות רב נתרכז גאון (אורח חיים סימן צ') נשאל מדוע בmozai שבת בברכתborai ma'ori ha'ash anno m'shatc'lin b'ao'r ha'abokha b'kafim v'be'zifronim, v'ho shiv' sh'm b'mozai shabat k' u'sim b'shati y'sivot (hiyin y'sivot sora v'po'mefidat) sh'mbitin l'kphot y'di'han, v'k'ra r'aino r'votinu sh'hiyu u'shoni, v'omo'rim n'stac'lin b'idiono k'di sh'nahana min ha'or, cd'rak sh'sh'ni'nu (bar'otot p'ch m'ay) ain m'berc'in ul ha'ner ud sh'ia'oto la'oro, v'k'oh ha'menag r'aino b'perek dr' ali'uzor (perek c') sh'mtzua'ah l'has'tac'lin b'zadpuni, mi'ha'ain ain regil'in ch'cmim b'k'k, ud ca'an d'v'ro. n'matzu la'pi d'v'ri rab netrchni' g'au'n sh'ha'has'tac'lot b'kphot ha'ydim au b'zadpuni'im ho'ao k'di sh'nahana min ha'or, ul pi m'sh'nat'nu sh'ain m'berc'in ul ha'ner ud sh'ia'oto la'oro.

ובספר shel'i hakket (unin shabat siman kl) hr'chib boha ha'unin v'ch'tav: v'ma

ap'ilo y'co'on le'atz b'br'chah ha'ner shel ha'bdil v'ui'na "am'en", abel y'huna mn ha'ner rk achri gamr b'rachah ha'bdil.

אין מחזרין על האור

בגמ' בברכות נג, ב אמר רב יהודה אמר רב: ain machzorin ul ha'or cd'rak sh'mtzorim ul ha'mtzot (r'shi): am ain lo or eino tsrik lechzor achri. amer r'vi' zir'a: morish ho'oh mah'drona, b'yon d'sh'muna la'ha d'rav y'hoda' amer rab, ana n'mi la' mah'drona, ala ai maklu' li m'mila m'berc'na (kl'mer am m'odman li ba'kerai ani m'brak).

ועיין בבית יוסף (אורח חיים סימן רצח סעיף א') דב'iar b'ma she'aino tsrik lechzor achri, catav ha'ra'a'sh (siman g) d'tu'ma meshom d'rachca zo ainah ala loz'cher b'ulma shnuba'a ha'or b'mozai shabat, dai meshom ha'nat ha'or m'bruk h'ya tsrik lebruk b'cl p'um v'p'um c'sh'nahana mn ha'or.

ועיין sh'hai'a sm at mo sh'catav ha'rshb'a (sh'm s'od'ha ar'i) b'shm ha'rav'z d'hani mil'i b'mozai shabat, abel b'mozai yom ha'kippurim ai'ca lem'mor dm'hadr b'ter ha'or, l'fi sh'hai'a b'rachah ha'bdalah sh'mbruk leborai it'bruk sh'ha'bdil l'no b'zn v'ha'oy l'shar ha'imim, sc'el ha'oy hiyin as'orin l'ha'shamesh bo u'vechshio anno motritim. uein b'mgn abraham (siman rachah s'k b') sh'hai'a at ha'shita sh'b'mozai yom ha'kippurim tsrik lechzor achri ner ha'bdalah, hiyin l'horot sh'ios v'ha'kodosh m'shar yom tov sh'na'ser rk bi'om ha'kippurim l'havur or.

וכן פסק להלכה b'sholchon uruk (אורח חיים siman rachah s'uf' a') sh'mbruk ul ha'ner

שחרורית שתחת הציפורן לבבנונית, זה נקרא הנהה.

וראה בספר אבודורם (סדר מועצאי שבת ד"ה ומברך על) שהביא דברי הגמ' ד"אין מברכין על הנר עד שייאותו לאورو", ופירש שיאור כל כך בטיבו עד שיינהנה ממנו. ושיעור ההנהה מהפרש בגמרא כדי שיכיר בין מלולמא של טבריא למלולמא של צפורי. פירוש, בין מطبع של טבריא שהיה פתוח, ולכן נגנו להסתכל בצדניהם ואחר כך בכך בשעה שմברכין על האור, להראות שיכול ליהנות מהו ולהכיר בין צפוריño שהם כנגד המطبع החלק ובין כפו שהוא כנגד המطبع שיש בו פתוח. ואמרין בירושלמי בפרק כיצד מברכין (לייטה לפנינו) על הנר משיכיר בין צפוריلبשר, ואמרין בירושלמי (ברכות פ"ח ה"ז) עליה דמתניתנן "אין מברכין על הנר עד שייאותו לאورو": דרש זעירא בריה דרבנן אבاهו דקסרין, וירא אלהים את האור כי טוב" ואחר כך "יבדל אלהים", ותמצוא שכמןין "יבDEL" מבידין בשנה במצואי שבתות.

עוד מובא בשוו"ת רשי" (סימן צח) דמה שאנו מסתכלין בצדן נגד האור בהבדלה, מדרבא, שהיה מן האחרונים, ואמר יאותו ממש, וכו', וזה היא הניתת האור, דבראייה בעלמא שעיניו רואות את הנר, לא קריין בה יאותו, ולא כלום עד שיכיר לאورو שום דבר. והוא ניהו הכר גמור שambilן בנה, זו צפורי וזהبشر.

הטעמים בהסתכלות בצדניהם

מצאננו כמה טעמי מפני מה נהגו להבטית הצדניהם בשעת ברכת הנר. טעם ראשון, לפי דברי רב נטרונאי גאון

שנהגו להסתכל בצדני אצבועותיהן, מצאתי שהшиб רב נטרונאי גאון זצ"ל שכשMBERך במצואי שבת בORA מאורי האש מנהג בב' היישבות שמסתכלין בcptot ידיהן וכו', ורק הוא המנהג תחילת מכניס אצבועותיו לתוך ידו ומיחסין תחתיהן ואחר כך פושטן, והנה אוור במקומות חשי וمبرך שכבר הוא נאות מן האור. וראינו בפרק דר' אליעזר שמצויה להסתכל בצדניהם לפי שהן לבנים ובהן נהנה מאור הנר בראותם, ומשום הכי פשטיין ידים להבדלה למחייב איicia נהרא אי לא וכו'. עי"ש.

ועיין בראש בברכות (פרק ח' סימן ג') שהביא דברי הגמ' "אין מברכין על הנר עד שייאותו לאورو, וכמה? עולה אמר כדי שיכיר בין אסור לפונדיון, וחזקה אמר כדי שיכיר בין מלולמא של טבריא למלולמא של צפורי", והוסיף דלקך נהגו להסתכל בצדניהם בשעה שambilן על הנר, מطبع לطبع כמו שיכיר בין צפורי לבשר.

נמצא לפי דברי הרא"ש שההסתכלות הצדניהם היא כדי שנוכל להבחין בין צפורי לבשר, כפי שMOVABA בגמרא שיטות עולה וחזקה, ששיתות עולה: כדי שיכיר בין אסור לפונדיון, ושיטת חזקה: כדי שיכיר בין מלולמא של טבריא למלולמא של צפורי. עיין בספר הפרנס (סימן שטז) שהביא גם כן דמה ש"אין מברכין על הנר עד שייאותו לאورو", הוא השיעור שיכיר ביןبشر לצפורי.

ביואר נסף מצאננו מדרשות המהרא"ח אור זרוע (סימן ב') שכחוב: ואין מבידין על הנר עד שייאותו לאورو, פירוש שיהנו, ולכן נהגו לכופף הצדניהם עד שיחזו

טעם שלישי, בספר כלבו (סימן מא) הביא,
שמעובא באגדה שיצא האור מבין
צפוני של אדם הראשון, ועל כן נהגו להביט
בצפוניים על ידי האור במושאי שבת.

טעם רביעי, בספר טעמי המנהיגים (אות חטו)
הביא טעם לפि שבמושאי שבת כמה
רוחות מתחפות בעולם וחושבן לשוט
עלינו, על כן מסתכלים בצפוניים להתייש
בוחם בזה, ואני נזוק בכל אותו השבוע.

טעם חמישי, מודיעו דוקא מביטים בצפוניים,
הובא בפרק דברי אליעזר (פרק יד)
שלבשו של אדם הראשון עור של צפון
וענן כבוד המכסה עלי, וכיוון שאכל מפירות
האלון נפשט עור צפון מעליו ונסתלקה ענן
כבוד מעליו וראה עצמו ערום שנאמר ויאמר
מי הגיד לך כי ערום אתה.

ובדומה לה מובה בספר כלבו (סימן מא)
שכתב: יש אגדה אחרת על אדם
הראשון שכשראה שחזר היום במושאי
שבת, אמר, אויל לי שבשבילי שסרחתי עולם
חזר בעדר, ונתן הקב"ה בינה לבלו ונטל שני
רעפים והיכישן זו בזו ויצא מהן אור, וברך
עליו, ונסתכל בגופו וראה עצמו ערום בלבד
הצפוניים, ועל זה יש שנהגו להסתכל
בצפוניים כשמברכין על האור, ולפיכך
מברכין במושאי שבת על האור היוצא מן
האבנים, לפי שהוא כעין תחילת בריתו.

שיטות הפסיקים לעניין להסתכל בצפוניים
בשולchan ערוך (אורח חיים סימן רצח סעיף
ג') פסק: נהגים להסתכל בכפות
הידיים ובצפוניים. והגיה הרמ"א שם: ויש
לראות בצפוני יד ימין ולאחו הכווס ביד
שמאל, ויש לכפוף האצבעות לתוך היד שאז

שההסתכלות בכפות הידיים או בצדפניים
הוא כדי שנאהה מן האור, על פי משנתינו
ש"אין מברכין על הנר עד שיאותו לאורו".
וכן הביא בראש"ש בಗמ' בברכות (שם) שנагו
להסתכל בצפוניים בשעה שמברכין על הנר,
להראות שיכל ליהנות ממנו ולהזכיר בין
מטבע למטרע כמו שמכיר בין צפון לבשר.
טעם שני, בשוו"ת הר"ף (ח"ב סי' כג) כתוב
וז"ל: אלו שמסתכלין בהבדלה
בצדפנייהם, מפני שהן דבר גידול ומברכין
אשראין דבר פרה ורבה בראש השבוע.

שני טעמי אלו הובאו בטור (אורח חיים
סימן רצח) שכותב: ונוהגן להסתכל
בצפוניים וכן איתא בפרק דברי אליעזר,
וסמך מהא דתנון "אין מברכין על האור עד
שיאותו לאורו, וכמה? אמר עולא עד שיכיר
בין סלע לפונדיון", ועל כן מסתכלין בצפוניים
לראות שיכל ליהנות ממנו ולהזכיר בין
מטבע למטרע, כמו שמכיר בין צפון לבשר.
ואמר ר' האי, ברכת האור חובה על כל מי
שמכיר בין שני דברים שאין ניכרין,
ונוהגו הראשונים להביט בשרטוטי הכתפים עד
שיכיר בnihin מפני שהן מצויות. ושמינו
מוזקניהם שאומרים שיש בשרטוטי פיסת היד
סימן להתרחק בו, ועוד מנהג אצלנו להביט
בצפוניים ואומרים מפני שהן פרות ורבות
לעולם. עד כאן דברי הטור.

נמצא לפि רב האי, שבנוספ' להסתכלות
בצדפניים, יש עניין להסתכל
במיוחד בשרטוטי כפות הידיים והוא משתי
סיבות, א. שהן מצויות, לכארה כדי שנקיים
את הדין במשנתינו ש"אין מברכין על הנר
עד שיאותו לאורו", ב. משום שיש בשרטוטי
פיסת היד סימן להתרחק בו.

אין להסתכל אלא באחרוי האזבעות, שהם רמזו למאורות התחתונות שנאמר בהם "וראית את אחורי", והפנימיים רמזו למאורות העליונות שנאמר בהם "ופני לא יראו", ואין להסתכל בו. ועל כן אין כופין פנימיות האזבעות לפני הנר, לפי שהם פנימיים ויאנש מאיירים מנגד של מטה, אבל הם מאיירים מהماור העליון מעלה, אבל האחורים מאיירים מנגד תחתון, לפיכך כופין אחורי האזבעות נגדה, לרמזו שמננו הם מאיירים.

ועיין בשער תשובה (שם ס"ק ד') שהביא מה שכתב בסדר הכוונות (חלק ב') שישדר מהר"ש וויטל, שכתב לכפוף ראש אזבעותיו הימנית אל תוך כפו הימנית ואגדול מכוסה תחתיהם והוא נכפפים נגד פניו של האדם המברך, וגם יהיו נכפפים לפני הנר ויסטכל בצד ולא בתוך פניו האזבעות, והאריך בזה, עי"ש. ומובואר בדבריו שככל עניין ההסתכלות בצדוניות ביד ימין הוא רק ב' אזבעות, והאגודל מכוסה.

ובמשנה ברורה (סימן רצח ס"ק ט-יא) כתוב bahwa המצית לכמה מן השיטות שהזכירנו, דהא בעין שיוכל להכיר לאورو בין מطبعם למطبعם, ולכך נהוגים להסתכל בצדוניהם לראות אם יוכל ליהנות לאورو ולהכיר בין מطبعם למطبعם כמו שמכיר בין צפורה לבשר, ועוד שהצדונאים חז סימן ברכה שהן פרות ורבות לעולם, וגם מסתכלים בהן ידים שיש בשרטוטי היד סימן בכפות ידיהם שיש להתרטוט הצעבאות להתרברך בו, ומה שנוהגים לכפוף האזבעות הינו הדר' אזבעות על גב האגדול, ויש נהוגין לשפטו אחר כך הדר' אזבעות ולראות מאחריהם על הצדונאים.

רואה בצדונאים עם הכהות בבת אחת ולא יראה פניו האזבעות הצדונאים (זהר פר' בראשית ובפר' ויקח).

ובמגן אברהם (שם ס"ק ה') הביא לשון הדרכי משה שכותב: ומנהג ישראל תורה הוא שנוהגין לכפוף האזבעות ולראות בצדונאים, ולא לפשוט האזבעות, רק אחורי האזבעות מקום הצדונאים, ויש בזה סוד כמו שכותב הזוהר עכ"ל. והביא שם המגן אברהם גם את שיטת הכוונות (דף מב) וזה: כוונת הזוהר להחזיר אחורי האזבעות מקום הצדונאים בצד הנר, ונמצאת כפיית האזבעות על האגדול ולא יראה האגדול חוצה, ולא כהיש מפרשין להחזיר פנימיות האזבעות ולכפותם רק להפרק עכ"ל.

ונראה למגן אברהם דמשום הימי נהוגין לכפות האזבעות לתוך היד, כמו שכותב הרמ"א, ואחר כך פושטין אותן ורואין מאחוריהן לצאת ידי שניהם. עיין במחצית השקל (שם) שביאר דברי הדרכי משה שכשהazeבעות כפופים יסתכל בצדונאים כשהן כפופים ולא לפשיטן, והיינו ודאי לפשיטן ולראות בפנימיות האזבעות ודאי לא, אלא אף לא לפשיטן ולראות אחורי האזבעות את מקום הצדונאים. וכוונת הכוונות שיש להחזיר אחורי האזבעות מקום הצדונאים בצד הנר, הינו אחורי האזבעות במקום הצדונאים, רק שיהיה האגדול מכוסה תחת ד' האזבעות. וסיים המגן אברהם שיש לצאת ידי שני השיטות.

וראה בספר טעמי המנהגים (אות תעט) שהביא מספר תועלת יעקב מדוע

באמצעו שתי ידיו, אמנים מסיים שהעולם נוהגים רק ביד ימין.

האם יש להסתכל בעפננים קודם לברכת בורא מאורי האש

מצאננו מחלוקת בברכת מאורי האש, האם יש להסתכל בעפננים קודם למברך בברכת מאורי האש, או קודם מביך וرك אחר כר מסתכל, ולענין זה הביא הפרי מגדים (סימן רצה המשbezות זהב ס"ק ב') "ועיין בט"ז בטעם שבולי הלקט שמברך אחר כר לאחר שכבר נהנה מן האור", וכן פסק במשנה ברורה (סימן רצוי ס"ק לא) שמברך על הדס ומניהו, ורואה בעפננים ומברך בורא מאורי האש, ואחר כר מחזיר הדין לימיינו וגמר הבדיקה.

בשווות אגרות משה (או"ח חלק ה' סימן ט') דן האם יש להסתכל בעפננים קודם לברכת בורא מאורי האש משום דהוoya ברכת השבח, וכותב שם בדבריו שהעיקר בברכת מאורי האש כמנהג העולם, לברך תחילתה ואחר כר להסתכל בעפננים. ומפורש כן בסידור הייעב"ץ ובסידור הגראי". והטעם דאפילו שאינו ברכת הנהניין, כיון דעת כל פנים תנן בברכות נא, ב"אין מברכין על הנר עד שיאתו לאורו", ופירש רש"י שהייה נהנים ממנו, הוא ברכה גם על הנהנה, שציריך שתהא הברכה לפני הנהנה, משום דהלהכה כרבא אמר בברכות נא, ב"יאותו ממש, וכעולא וחוקיה שציריך הנהנה גדולה, ולא שהוא מידה על גודל האור ושיעור הקורבה להאור.

ועיין שם שתמה מادر על מה שהמשנה ברורה (בסימן רצוי ס"ק לא) כתוב,

הסתכלות ביד אחת או בשני ידיים

בשולחן ערוך (אורח חיים סימן רצח סעיף ג') פסק: נוהגים להסתכל בכפות הידיים ובצפננים. והגיה הרמ"א שם: ויש לראות בעפנני יד ימין ולאחוז הכווס ביד שמאל.

ומתוך לשונות השו"ע והרמ"א נראה לומר שיש חילוק בין שיטת השו"ע לשיטת הרמ"א, שלפי הרמ"א כל ענן ההסתכלות היא רק להבטUl על העפננים ביד ימין, משום שהכווס ביד שמאל, ולפי השו"ע לבארה יש להבטUl בכפות הידיים ובצפננים של שתי הידיים. ועיין עוד בזה בדרך משה שם.

ועיין בשער תשובה (שם ס"ק ד') שהביא מה שכותב בסדר הכוונות (חלק ב') שישידר מהר"ש וויטל, שכותב לכפוף ראש אצבעותיו הימנית אל תוך כפו הימנית ואגדול מכוסה תחתיהם, ומובואר בדבריו שכל ענן ההסתכלות בעפננים הוא רק ביד ימין וביד אצבעות, כשהאגודל מכוסה. **אמנם** בכך החיים (סימן לא אות מז) הביא מדברי רש"י בספר הפרדס ובספר האורה שכותב להסתכל בשני הידיים, אך מסיים דבריו שנכון להסתכל רק בימין דוקא.

וראה במנהג ישראל תורה (ס"י רחץ) שהביא מהגנות יש נוחלין שהזהיר שלא יראה ביד שמאל שלא יתדרקו בהם הקליפות חס ושלום. וכותב בליקוטי מהרי"ח דאף מי שמברך על הנר ללא כוס אין לו לראות רק ביד ימין ולא כהמון העם שרואים בשתי ידיים, אך הביא מספר משמרת שלום שהיה ר"א מטריסק כופף שתי ידיו והאבקה

פושט את ידיו לאור הכוכבים שחן של אש ואומר ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם בורא מאורי האש.

הנאה מאור הנר

הוזכר לעיל שנחalkerן רב יהודה ורבא בוגראם אם צרייכים לעמוד סמור לנר ההבדלה בעת הברכה ובכך יוצאים ידי חותת המזוודה, או שגיג בוזה שאור הנר ראוי הוא להנחת את העומדים בסמור לו, ואז מותר אף לעמוד בריחוק מקום ובלבב שיראווהו. ונפסק להלכה דנקטין שיאותו ממש, הינו צרייכים להיות סמור לו. אולם, אף אם נניח שעומדים בסמור, נחalkerן הפסיקם אם קיום המזוודה נעשה על ידי שנחנה מגוף אור הנר בדוקא, ואז ראוי שתהא הברכה על ראיית הנר, או שיכל לברך על ראיית הנר אף על פי שאין נהנה מאורו ממש, וכמו שנוהגים בקידוש לבנה שמסתכלים על הירח כדי לברך ברכת הלבנה, ובלא שום הנאה מאור הירח. ישנות שיטות שלכורהה מצרכות הנאה ממש, וישנות שיטות שלכורהה אין מצרכות הנאה ממש.

שיטות שלכורהה אין מצרכות הנאה ממש

יש שפטקו שלא מצרכים הנאה ממש, וביניהם רבי עובדיה מרבטנורא בברכות (פרק ח' משנה ו') שפירש את השיעור של "עד שיאותו לאורו": שיינה מאורו, ולא שיינה ממש אלא שקרוב לו כל כך שיכל ליהנות אם ירצה.

בשולחן ערוך (סימן רצח סעיף ד') פסק: אין מברכין על הנר עד שיאותו

"ורואה הצפרניים ומברך בורא מאורי האש", דלא בהגר"א ודלא כהיעב"ץ שמברכים קודם וرك אחר כך מסתכלים בצפרניים. ואף שאיתה כן בפרי מגדים (סימן רצח במשבצות זהב ס"ק ב'), הא כתוב זה רק לטעם השבולי לקט שהביא הט"ז, ולא משמע כלל שפסיק הכה. ואדרבה משמע שהוא חידוש לטעם זה, ולא לדינה, וצריך עיון גדול. על כל פנים המנהג שלנו לברך תחילת ואחר כך להסתכל בצפרניים, הוא כפי הדין.

ועיין בשמירת שבת בהסתכל בcpf היד שכחתי, נהוגים להסתכל בcpf היד הימנית ובצפורה, ויש שכופפים האצבעות לתוך היד, כי אז רואה הציפורניים וכפ' היד בבת אחת, ולא יפשוט האצבעות לראות פנוי האצבעות מבפנים, אלא יראה דוקא אחריו האצבעות במקומות הציפורניים, ויש נהוגים לכפוף האצבעות לתוך היד ואחר כך לפשטות אותן ולראות מאחוריהן, והנהוגים לעשות כן יברכו את ברכת "מאורי האש" אחרי כפיפת האצבעות, ויש שמקפידים דוקא לברך תחילת ברכת "מאורי האש". כל אלה הם מנהגים, אבל אין הם מעכבים את הברכה, אלא כל הנהנה מן האור, יכול לברך ברכת הנר. ואכן שמעתי שהגה"ק מסאטמאר ז"ע היה נהוג להבית, לברך ושוב להבית.

וראה בפרקיו דרבי אליעזר (פרק כ) שימושם מדבריו שיש להסתכל בצפורה קודם שمبرך, וזה לשונו: שפושט את ידיו לאור האש ומסתכל בצפורה שחן לבנות מן הגוף ואומר ברוך אתה ה' בורא מאורי האש, וכיון שמרחיק מן האש אומר ברוך אתה ה' המבדיל בין קדש לחול, ואם היה בדרך

וישתמש לאורה, וזה היא הפועל שלה. ודוקא ברכבת מאורי האש, אבל ברכבת הלבנה נראה לומר דיכول שפיר לבך אף שאמרו גם כן בה עד שיאותו לאורה, מכל מקום לא אמרו שהוא יראה לאורה אלא שהעולם יאותו לאורה, כי ברכה זו על בריאות עולמות וחידושו קאי, ודומה לוומה שיבול לבך יוצר המאורות.

ועיין בש"ת רבבות אפרים (ח"ב סי' קטו לב) שכותב, עדיף שבחר ר' יהה חושך והוא נהנה מנגה הבדלה, כי אז יתברר שנר הבדלה נדלק לאור ולא למצויה, ומשמעותו דאפילו אם עומד קרוב לנר נמי דין הכה. אולם בשימירת שבת ההלכתה (פרק סא הל' לג העלה קז) הביא שיטה דמייקר הדין אף על פי שאינו נהנה, מברך, כי העיקר שיבול להנות.

האם מותר לקרות לאור הנר במצואי שבת קודם שיברך ברכבת מאורי האש
בשו"ת גינט ורדים (חלק א'ח' כל' ג' סימן כה) נשאל, אם מותר לקרות לאור הנר במצואי שבת קודם שיברך ברכבת מאורי האש, או אם נאמר אסור ליהנות מאור הנר קודם שיברך עליו, וצריך לבך ברכבת מאורי האש קודם שלמדו.

וישב: דהנה שניו בתוספתא דברכות (שלחי פ"ה) מאימתי מברך עליה ברכבת בורא מאורי האש על הנר, משתחשך. לא בירך משתחשך יברך כל הלילה, לא בירך כל הלילה לא יברך מעתה, עד כאן דברי התוטפהא. שמעין מהכא דכל מה דמקודמין ברכבת הנר משתחשך עדיף טפי, לפי שימושה משתחשך ממשמשת מיד ובאה הנאת הנר, ואם כן כשמתחלה הנאת אור

לאורו, דהינו שייהה סמרק לו בכדי שיכל להכיר בין מטבח מדינה זו למטבח מדינה אחרת. ובמשנה ברורה (שם ס'ק יב) כתוב דאפילו אם הוא עומד חוץ לבית, כל שהאור גדול שיכל להכיר במקום שעומד, מקרי דבר זה נהנה לאורה, יכול לבך. ומשמעות דברי השולחן ערוך והמשנה ברורה שסגי אם אור הנר ראוי להנות את המברך, ואף על פי שאין נהנה מהאור ממש.

שיטות שלכארה מצירות הנאה ממש
אולם יש שפטקו שלא מצרים רק את היכולת להנות מאור הנר, אלא ערך גם הנאה ממש, ולענין זה בש"ת רשי' (סימן צח) כתוב: מה שאנו מסתכלין בצדرون נגד האור בהבדלה, מדרבא, שהיה מן האחרונים, ואמר יאותו ממש. ועוד הביא שמצוא בתלמוד ירושלמי בברכות אין מברכין על הנר עד שיאותו לאורה, וכו'. וזה היא הבחנה גדולה, שמסתכל וambil בין הצדרון לבשר, הרי זה בין מטבח למטבח. וזה היא הניתת האור, דבראה בעלמא שעיניו רואות את הנר, לא קריין בה יאותו ולא כלום, עד שיביר לאورو שם דבר. והוא ניחדו היבר גמור שambil בנר, זו צפורה וזהبشر.

ובראי"ה (ח"א בברכות סימן קמ"א) כתוב במא שאין מברכין על הנר עד שיאותו לאורה, שהלבטה הרבה אמר יאותו לאורו ממש שיראה השלחת "וישתמש". וראיה בש"ת מהרש"ל (סימן עז) שכותב, שבמציאות בורא מאורי האש פסק ראי"ה (בפ"ב דמגילה) שסומה איינו מברך, ממש דהמצויה אינה תלואה בהנאה לחוד אלא דוקא בראיה עם ההנאה, כדי אני הטעם אין מברכין עד שיראה השלחת

ולבן משחשיכה ראוי להבדיל דחביבא מצוتها בשעתה.

ובשו"ת פרח שושן (חלה א"ח כל ג' סימן ב') נשאל גם אם מותר ל��ורת לאור הנר במצואי שבת קודם שיברך בורא מאורי האש, כגון בפורים שחיל להיות במצואי שבת אם מותר לקרות המגילות קודם שיברך על האש, וכן בליל ט' באב וכדומה.

ועיין שם שהאריך ודן בארכוה בזה, דאף על גב שדעת הראב"ד שעריך להבדיל קודם, מכל מקום אנו אין לנו אלא דברי השו"ע שפסק (בא"ח סי' תרפא סע' ב') שמליליקים נר חנוכה בבית הכנסת קודם הבדלה, ומשום הבי פשיטה אליה שיכול ללמוד קודם הבדלה.

ומайдך מה שיש להסתפק הוא, אם ציריך לברך בורא מאורי האש קודם או לאו. והנה שניתנו בתוספתא דברכות (שליה פ"ה) וז"ל, מאימתי מביך עלייה משתחשר, לא ברך משתחשר יברך כל הלילה, לא ברכ כל הלילה לא יברך מעטה, עד כאן. שמעין מהכא דכל מה דמקדמין לברך ברכת הנר משתחשר עדיף טפי, לפי שימושה ממשמשת מיד ובאה הנאת אור הנר וראוי לברך עליו מיד, ואם כן ראוי לו לברך קודם שילמדו. והכי מוכחים דבריו הראב"ז והרד"א שציריך לברך קודם, וכן דעת הכלבו שכותב סי' מא) וז"ל, פורים שחיל במצואי שבת שקורין המgilah לאור הנר, מביך בורא מאורי האש קודם, וכו'.

ולבן כתב לעניין הלכה, כיוון לדעת הראב"ז והרד"א והכלבו ומהrik"ש אסור ללמוד קודם שיברך, ולדעת השולחן

הנר ראוי לברך ברכה זו מיד והוא עין ברכת נהנים, וכשם שאין נהנים ללא ברכה כך אין ראוי ליהנות מאור הנר ללא ברכה.

והויסוף: ומה שאמרו "אין מברכין על הנר עד שיאותו לאورو", לאו למיירא שיהינה תחילה ואחר כך יברך, אלא הכי פרושו, שייהיה אור הנר כל כך מאיר וمباهיק וסמור לו עד שיביר בין מטבחו למטבחו. ואם כן כשייבא להתקרב סמור לנר להבחן בין מטבחו למטבחו יש לו לברך בתחילתה ברכה זו.

אבל ברכת הנר הראשון ברך הברכה כשהקיש שני רעפים זה בזה ויוצא אור מביניהם, כדאיתא במדרש על פסוק "אך חshr ישופני" (בפר' בראשית סימן יא), ומסיים בה המדרש דאמר שמואל מפני מה מברכין על הנר במצואי שבת מפני שהוא תחילת בריתתו ע"כ. ואף על גב שאינה בברכת הנהנים לגמרי שאין מברכין אותה בכל שעה שנחננים מאור הנר רק במצואי שבת לזכר אדם הראשון, מכל מקום לא מפני זה נקל לגמרי ליהנות ממנה במצואי שבת ללא ברכה, דהא מיהא כיוון שעבדין זכר לאדם הראשון איתן למייעבר לגמרי כוותיה, ומיד כשהבא לכלל הנהנה ראוי לברך ברכתה, וכך שאמרו כן בתוספתא כדיליל.

ולבן כתוב בסוף דבריו, שעל הלומדים קודם הבדלה אין קפידא בדבר אלא כשלומדין לאור הנר, דהיינו כמו נהנה מן העולם ללא ברכה, אכן לשחות עשן קודם הבדלה אין להקפיד בכך דהיינו כאשר מלאות קטנות שעושין קודם הבדלה, ומכל מקום ראוי הוא שלא לדוחות ולאחר מצות הבדלה, גם ברכת הנר מצוتها משתחשר,

גם קודם שמברכיהם. ועיין בשמרית שבת כהלכתה (שם סע' יט) שכחtab שבחפורים שהל להיות במושצאי שבת, הגם שננהן מן האור לצורך קריאת המגילות, מכל מקום המנהג הוא לסדר את ברכת הנר על הכותס, ולא להקדימה לפני קריית המגילות.

סומה בברכת הנר

בנידון סומה בברכת הנר נחלקו הראשונים, בשות' הרשב"א (ח"א סי' תשلط) כתוב שאינו מברך על הנר. ונתנו כמה מן המפרשים טעם לזה, שאף על פי שננהן מהאור בראיית אחרים, שמטעם זה מברך ברכת יוצר המאורות, מכל מקום ברכת הנר לא בהנהה בלבד תלויה, שהרי ציריך שיעמוד בסמוך כדי שיביר בין מטבחו למטבחו, ואם כן ציריך שהוא בעצמו ראוי ליהנות בשיעור הזה.

וביתר כתוב עוד במרדכי (מגילה פ"ב סי' תשצט), שהרי אפילו בננהה ציריך גם שיראה את הנר, והוא אינו רואה.

אולם בספר המנוג (הלבות שבת סי' טט, וכן באלהות חיים מובא בשם יש מי שטובר, הביאו ב"י) כתבו שאף הסומה מברך, בדרך שمبرך יוצר המאורות, אולם במרדכי שם בשם ר' יהודה ביר קלונימוס מובא שמסופק בדבר. ואכן בבית יוסף שם מובא בשם אורהות חיים, שבמושצאי יום הכיפורים לדברי הכל אין הסומה מברך.

وعיין בספר אבודה זם (סדר מוציאי שבת ד"ה ומברך על) שהביא מה שכחtab הגאנונים, סומה אין ציריך להבדיל על האור ובתפילה סגי ליה. והטעם מפני שאין לו

ערוך אין איסור בדבר אם יברך קודם שיקרא, ציריך לברך קודם שיקרא. וכן שמע על אחד מקדושים אשר בארץ שפסק לאסור קודם שיברך וכן ראוי להורות. ונראה דלאו דוקא ללימוד אלא הוא הדין לשתוות עשן אסור קודם שיברך בורא מאורי האש, דאף על גב דעתן שהבדיל בתפילה מותר לעשות מלאכה, מכל מקום מטעמא אחרינא יש אסור לפי שננהן מן הנר קודם שברך עליו.

ובסוף דבריו הביא מספר תורה חסד להרב חסידי הכהן שעמד על זה בתשובה ראשונה שבטהרתו, והעליה בסוף דבריו זו"ל בקייזר, דמי שקורא ולומד לאור הנר קודם שיבידיל על הכותס יכול לברך עליו מיד, וחזר ומסדרם על הכותס כמו שהיה עשויה רבי להוציאו בני ביתו, אבל מי שאינו צריך לחזור ולברך להוציאו בני ביתו נראה שהנכון שיסדרם כלם על הכותס ולא יברך מיד ואף על פי שננהן לאורוכו, עי"ש.

אבל לדעת הפרח שושן נראה יותר נכון כמה שכחtab כי בזה עבד בכולי עולם, מה שאינו כן כשלומד בלבד ברכה דעתבו אסור לידע הארץ"ז והורד"א ודעתיו כנ"ל. עוד נסתפק הרב היכא שברך בורא מאורי האש קודם הלימוד, אם בשעה שմבדיל על הכותס ציריך לומר פעם אחרת כמו שכחtab רבינו ירוחם או לאו, והעליה דין לברך פעם שניית, ומיהו אם מברך להוציאו בני ביתו שהם חייבים בודאי, לאפוקי נשים, שפיר דמי לחזור ולברך, עי"ש.

אולם בשמרית שבת כהלכתה (פרק סא בהערה סב) כתוב שברכת הנר אינה ברכת הננין שהרי מותר ליהנות מן האור

MBEDILIN בנה של חנוכה שאין נהנית לאורו ואין מברכין על נר הבדלה עד שייאתו לאורו. וכן נפסק בשולחן ערוך (אורח חיים סימן תרפא סעיף א').

אבוקה לנר הבדלה

בגמרא בפסחים קג, ב מובא, שמצויה מן המובהר להשתמש באבוקה בשליל הבדלה. ונפסק להלכה בשולחן ערוך (אורח חיים סימן רצח סעיף ב') שמצויה מן המובהר לברך על אבוקה. והגיה הרמא: ונר שיש לו שתי פתילות מיקרי אבוקה (אגודה).

וגדר אבוקה היא שכל שני נרות ביד נקראים אבוקה, בין שדבקם ביחד ולא קלעם, ובין שקלעם, כל שהאש של שני הנרות מתחברים הרי הם "אבוקה". נר שיש לו שתי פתילות גם נקרא אבוקה. ועיין ב מגיד משנה (הלכות שבת פרק כת הלכה בו) שביאר שאבוקה היא אוור הבא מחיבור של עצים או של נרות דלקים, ופירושה כמו חבוקה, שיש בה עצים הרבה ומאותות הרבה.

בספר האגודה (בפתחים פרק י') כתוב: שפתילה שאורה חזק ודאי נחשב כאבוקה. ולדבריו גדר אבוקה הוא שיש לה הרבה אוור. מעד שני, משמע מהלבוש והפרוי שעריך כמה פתילות כדי שיהיו כמה אוורות, ואם הפתילות יחד בלא רוח בינויהם, هو כמו פתילה עבה ואני חסיבה כאבוקה. מחלוקת זו מובאת בבאור הלכה, ומדובר משמע שעריך לפחות שתי פתילות. ואכן הרמא פוסק (בסיון רצח סעיף ב'): שנר שיש לו שתי פתילות מקרי אבוקה.

הנהה באור. ועיין בשולחן ערוך (אורח חיים סימן רצח סעיף יג) שפסק בפשיטתו שסומה אינו מבرك. ועיין עוד בשוו"ת מהרש"ל (סימן עז) מה שכותב בזה.

אכן בעורך השולחן (אורח סי' רצח סעיף יז) הביא מה שכתו הטור והשולחן ערוך (שם סעיף יג) דהסומה אינו מברך בורא מאורי האש, כיון שאין נהנית מהאור ולא דמי לברכת יוצר המאורות שהסומה מברך (כמו שמובא בסי' טט), עיי"ש. אבל שאר הבדלה צריך לברך או לשמווע. והרש"א בתשובה (ח"ק א' סי' תשلط) כתב בשם הגאנונים דסומה אינו מבידיל כלל אלא סומך על הבדלה שבתפלת עיי"ש.

אולם תמה העורך השולחן על דבריו הרש"א שאינו מובן כלל למה הוא פטור מהבדלה שעל הכות וואלי קבלה ביד הגאנונים דלא תקנו הבדלה שעל הכות אלא כישיש גם ברכת הנר וציריך עיון, ויש לחוש לדבריהם, והסומה לא יעשה הבדלה בעצמו אלא ישמע מאחר.

ובשמירת שבת כהלכה (פרק סא סע' כא) כתוב, סומה אינו מברך על הנר, וגם לא יברך ברכה זו כדי להוציא אחרים בברכתו, הגם שהם נהנים מיד אחר ברכתו, וכו'.

אין מבדילין בנה חנוכה

בספר אבודרham (דיני חנוכה ד"ה ומה שנגאו) הביא מה אמרין בירושלים, במצואי שבת איןMBEDILIN בנה חנוכה מפני שאין נהנית לאורו ואין מברכין על הנר עד שייאותו לאורו. וכן הביא בטור (אורח חיים סימן תרפא) שבמצואי שבת אין

שאלה שכיחה היא האם אפשר להשתמש בשני גפרורים. בשולחן ערוך (שם סעיף ג') פוסק שניתן לברך על גחלים הבוערות. ונראה לאורה שהוא בדיקת כמו גפרור, שהחומר עצמו מתבלח מהאש, ועליו מברכים. ועיין בשמרות שבת ההלכתה (שם סעיף ב') שכחוב שם אין לו אבוקה, יכח שני נרות או אפילו שני גפרורים, וירקב את להבותיהם זו לזו. ואם אין לו אלא נר אחד מותר לברך עליו ברכת הנר.

טעמים לאבוקה בברכת הבדלה

מצאנו לפחות חמישה טעמים מדוע יש לברך על הנר בהבדלה על ידי אבוקה. טעם ראשון, כתוב במשנה ברורה (שם ס"ק ב') של אבוקה יש הרבה אור, ולכן עדיף לעשות את ההבדלה עם אבוקה.

ובפרט שבאבוקה יש מעלה וחסרון לגבי אור הנר. מעלהה - שאורה רב יותר, וחסרונה - שקשה להכניס שלhalbתה במקום צר, ועוד שהאדם טרוד בשעת שימושה להיזהר מפני סכנת דליקה. לפיכך במקום שאנו צריכים לראייה בלבד, האבוקה כשרה יותר מאשר הנר, אבל במקומות שעיריכים לחיפוש ובדיקה לאור הנר, האבוקה אינה כשרה. לכן, בהבדלה מצווה מן המובהר לברך על אבוקה. אולם, אין בודקין את החמצן לאור האבוקה, ובין הטעמים זה הוא: שאינו יכול להכניתה לחוריין ולסתוקין, הבודק מתירא שלא יבעיר את הבית ואין לבו על הבדיקה יפה, וגם שאור האבוקה אינו נח אלא דולק בקפיצות.

וכן המשנה ברורה (שם ס"ק ח') מבאר את ההגדירה של נר זה, שסתם נר שבגמרה ופוסקים היינו נר של שמן, וכך משמע לנו כיון שאורותיהם מגיעין זה לזה לעמלה הוא אבוקה ובנור שלנו אם מונח שם כמו פתילות הוא כמו פתילה עבה ואני חשבה אבוקה, אך אם מפheid ביןיהם שעוה או חלב כגון מה שעושין משועה שהנרות קלועים יחד או שמדובר יחד שתי נרות להודי בעת הברכה זהו גם כן חשב אבוקה, ומשמע מדברי המגן אברהם שיראה שיגיעו המאורות להודי אכן חשוב אבוקה.

וכן כתוב המגן אברהם (שם) שנוהגים לעשות הבדלה מנר של שעוה, וכותב בערוך השולחן (שם סעיף ז') שנראה הטעם משומך לצורך להיות אבוקה זהה נעשה על פי כמה נרות הקלועים זה בוה, וזה אי אפשר לא בשל שמן ולא בשל חלב אלא בשל שעוה והחוש מעיד על זה.

וראה בשמרות שבת ההלכתה (פרק טא סעיף כה) שנוהגים ליחיד נר עשוי משועה לברך עליו במוצאי שבת, ומצויה מן המובהר לברך על אבוקה שאורה רב, כמו נר ההבדלה שלנו שכמה נרות קלועים זה בוה, ועליו מברכים לכתהילה, ויש להקפיד שהלהבות יגעו זה בוה, אך אם קלע כמה פתילות ביחד ומדיлик אותן אין זה נקרא אבוקה.

وعיין בערוך השולחן (שם) שהביא טעם על פי הקבלה מפני מה ראוי לברך על נר שעוה, כי דוגמagematriah ס"ג אחד מצירופי הוי' ב"ה ושועה הוא ש"ע נהוריין המאיירין לאותיות ו"ה, עיי"ש.

מנוגים לסימן טוב

ברמ"א (אורח חיים רצוי סע" א') כתב שנהגו לומר קודם הבדלה שעושים בבית: הנה אל ישועתי וגוי כוס ישועות אשא וגוי ליהודים הייתה אורה וגוי, לסימן טוב. ונוהגין לשפוך מכוס של יין על הארץ, קודם שיסיים בורא פרי הגפן, כדי שלא יהיה הocus פגום. וטעם השפיכה, דאמרין: כל בית שלא נשפר בו יין כמוין אין בו סימן גם שופכים מן הocus לאחר הבדלה ומחייב בו הנר ורוחצים בו עיניהם, משומ חיבור המצווה.

ובט"ז (שם ס"ק א') כתב: נראה דין מנהג זה יפה לברך ברכה ולשפוך על הארץ דין לך בזין ברכה גדול מזה וכו', דמהחר שבירך על מניינו שתיה אסור לשפוך ימינו. אלא נראה לנוhow וכו' שבשבעה שמלאין הocus של ברכה להבדלה ימלאנו על כל גוזתו ושפוך עוד בענין שיפוך על הארץ מחמת שהכלי מלא מאד.

ובעיקר הפירוש של "כל בית שאין נשפר בו יין כמוין" וכו', נתקנו לומר שלא יתרגו אדם בביתו, אפילו אם יארע לו היזק, דהיינו שכבר נשפר יין בשוגג על ידי שום אחד מבני הבית, ודרכן של בני אדם להתרגו בשביב זה. על כן אמר, כל בית שאין הין נשפר בשוגג נחשב לו כאילו היה מים, אלא אדרבא מתרגו, אז אין בו סימן ברכה, דאמרין בפרק קמא דסוטה: בכל בית שיש בו רוגן הוא סימן לעניות, חס ושלום.

טעם שני, שהדבר המיחד באבוקה הוא שהוא מורכב מכמה פתילותות, ואוזי יש בנר כמה סוגים של אש, והוא דומה לנוטח הברכה: בורא מאורי האש.

טעם שלישי, על פי הגמרא בפסחים נדר, א' שמובא הטעם מפני מה מברכין על הנר במצואי שבת, לפי שבו נברא האור של אש, ובמצואי שבת נתן הקב"ה דעתה באדם הראשון מעין דוגמא של מעלה והביא שני אבניים וטחן זה בזו ויצא מהן אור, עכ"ל. ועל כן נראה בדרך האפשר לומר שבאבוקה יש לפחות ב' פתילותות כמו שני האבניים.

טעם רביעי, על פי מה שכתב בפרק ד' אליעזר (פרק כ') בין המשימות של שבת היה אדם הראשון יושב ומהරח בלבו ואומר אווי לי שמא יבוא הנחש שהטהעה אותה בערב שבת, נשתלה לו עמוד של אש להאיר לו ולשמרו מכל רע, ראה אדם עמוד של אש ושם בלבו ואמר ידיו לאור האש וברך בורא מאורי האש עכ"ל. נמצוא שלאבוקה יש אש גדול כמו העמוד אש.

טעם חמישי, בעורך השולחן (סימן רצח סעיף ו') כתב טעם לפיו שלאבוקה להבדלה מצוה מן המובהר כלומר דיוץ אין אף בנר אחד אך למצוה מן המובהר עיריך אבוקה והטעם כדי שייהינה ניכר באבוקה הגי מאורות היטב, (ולכארה, הינו הגי מיני אור באש השלחת, אדרמה ולבנה וירקוקת).

סיכום העניין

מצווה לברך בהבדלה על הנר, וمبرכים עליו "בורא מאורי האש" זכר לבריאות האש שהיתה במושאי שבת, שהקב"ה נתן לו לאדם הראשון דעה להוציא אש מן האבנים.

מצאננו ג' שיטת בגדיר ברכת הנר במושאי שבת, א. זכר בעלמא שנברא האור במושאי שבת, ב. ברכת השבח על מעשה בראשית, ג. ברכת הנאה על אור הנר.

אין מברכין על נר של ההבדלה במושאי שבת עד שייאתו לאورو (משנה בברכות נא, ב) שנאמר: "וירא אלהים את האור כי טוב", ואחר כך: "ויבדל אלהים בין האור ובין החשך". ומן הدينדי שיהיה הנר סמוך לו שיוכל להשתמש לאورو, ואני ציריך שימוש ממש (ובכן משמע משוע"ע או"ח סי' רצח סע' ד' ומשנה ברורה שם), אבל נהוגים להסתכל לאورو בצדפניים (שו"ע או"ח סי' רצח סע' ג').

ועיין בבית יוסף (אורח חיים סימן רצח) שכותב, ברכת הנר אדם הראשון ברכה כשהתקיש שני רעפים זה בוה ויצא אוור מביניהם כדאיתא במדרש על פסוק "אך חשן ישפוני" (בפרק בראשית סי' י"א), ומסיים בה המדרש אמר שמאלו מפני מה מברכין על הנר במושאי שבת מפני שהוא תחילת בריתו, ואף על גב שאינה ברכת הנחנין לממרי שאין מברכין אותה בכל שעה, שנחנים מאור הנר רק במושאי שבת לזכר אדם הראשון, מכל מקום לא מפני זה נקל לממרי להינות ממנה במושאי שבת بلا ברכה, כיון דעתךין זכר לאדם הראשון איתך לנקל למיעבד לממרי כוותיה, ומיד כשבא לכל הנאה ראוי לברך ברכתה.

ומצווה זאת לברך על הנר נהוג בכל מוצאי שבת, ואף במושאי שבת ליום טוב, ובמושאי يوم כיפורים בין אם חל באמצע השבוע או במושאי שבת, אבל אין נהוג במושאי יום טוב, לא במושאי יום טוב לחול ולא במושאי יום טוב לחול המועד.

אולם, אין ברכת הנר במושאי שבת מעכבה את ההבדלה, ועל כן, אם אין לו נר יבדיל בלבד, ומכל מקום, אם ימצא נר לאחר זמן משך הלילה, יברך עליו.

מצאננו כמה טעמים מפני מה נהגו להבטח הצדפניים בשעת ברכת הנר. טעם ראשון, לפי דברי רב נתרונאי גאון שהסתכלות בכפות הידים או הצדפניים הוא כדי שננהנה מן האור, על פי משנתינו ש"אין מברכין על הנר עד שייאותו לאورو".

טעם שני, בשורת הרירף (ח"ב סי' כג) כתוב ו"ל: אלו ש Mastel'in בהבדלה הצדפניים, מפני שהן דבר גידול וمبرכין לשואין דבר פרה ורבה בראש השבוע. טעם שלישי, בספר כלבו (סימן מא) הביא, שמובה באגדה שיצא האור מבין צפוניו של אדם הראשון, ועל כן נהגו להבטח הצדפניים על ידי האור במושאי שבת.

טעם רביעי, בספר טעמי המנהגים (אות תטו) הביא טעם לפי שבמושאי שבת כמה רוחות מתפשטות בעולם וחושבין לשולט עליו, על כן מסתכלים הצדפניים להתיישר כוחם בזה, ואני ניזוק בכל אותן השבוע.

טעם חמישי, מודיעו דוקא מביטים הצדפניים, הובא בפרק דרבי אליעזר (פרק יד) שלבשו של אדם הראשון עור של צפון וענן כבוד המכטה עליו, וכיון שאכל מפירות האילן נפשט עור צפון מעליו ונסתלק ענן הכבוד מעליו וראה עצמו ערום שנאמר ויאמר מי הגיד לך כי ערום אתה.